

A MÁSIK NÉMETORSZÁG.

Irta: Thurzó Gábor.

EGY FORRADALOM igazolása mindig nehéz, és nem nagyon kíván változtatós kezeket. És különösen nem akkor, ha a forradalom szerkezetében változtatott meg egy birodalmat és ami valószínűleg több ennél: egy egész népet. A német forradalom készül, állandóan fegyverben álló lehetőség kitörése volt. Nem felelőtlen szenvedélyek és fölforgató indulatok hozták létre, hanem a faj igényeinek beérett felismerése. Szinte a tudat alatt, az ősi népi ösztönökben rejtőző németiség kért levegőt benne, az eredeti germán tulajdonságok, a nép maga. És ez a nép nem osztály, hanem a nemzet alapja és gyökere, nem egyszerűen a parasztság, amely a maga érintetlenségében, ősiségéhez legközelebbi gesztusokban őrzi minden mai birodalomban a történelmi nemzetet, a honfoglalók és nemzetalakítók vérért, — hanem az osztályokon felüli németiség. Német: ennek a szónak jelentősebb és visszhangzóbb az értelme, a vér közösségét is jelzi, határtalan multat. Ezt a multat, a faji összetartozást jelezte programjában a nemzeti szocializmus.

Ennek a forradalomnak az igazolása semmiesetre sem volt könnyű. Nemzeti létük lényegét kellett megértetniök egy kevésbé fogékony tömeggel, — mely ebben a ritka esetben az intellektuellekből állt, — a közelebbi, kézzel elérhető hagyomány hívóival, akik pontosan a Goethe és Thomas Mann között húzódó német vonalon helyezkedtek el eszményeikkel és kultúrájukkal. A két világpolgár német között, — a weimari költő-miniszter árnyékában és a weimari birodalom nagy mágusának irányítása alatt. A mult forradalmi javarészt intellektuell kezekből indultak, előkészítői és végrehajtói a szellem emberei voltak. A német forradalom szorosabban véve is *népi* forradalom. Vezetői és hősei alulról valók, erősen szellem-ellenes rétegekből: kézművesek és katonák, kispolgárok és kisbirtokosok. Itt nem készült el előre az elméleti igazolás. A közvetlen ősök, egy Fichte, Chamberlain, Moeller van der Bruck, Gobineau kis körben hatnak és idegenek is. Nem mint az alkalmazkodott Chamberlain, hanem mint a véreig francia Gobineau. És ez az «igazolás» is nagyon keveset számít a mozgalom szempontjából. Mire hatásuk a huszas évekig ért, egyikük sem hatott már igazán, még van der Bruck sem, a legközvetlenebb igazoló. Egy homályos és sorsdöntő mítoszon kívül nem volt semmi fogható, rejtély ködlött a svasztika körül. Megvolt a véghezvitt forradalom, de hiányzott az irodalom, mely étellel tölti meg az egyenruhát, távlatot ad a jelszavak mögé és megteremti az új Németország szellemét. A berendezkedés külső erő eredménye, hat és irányíthat az erőszak, a hatalom igézete, — de hol van a *másik* Németország? Az, amely a hajnalodó huszadik század évtizedeinek erősen és velejéig intellektuális Németországának helyére léphet és eleget tehet annak a rétegnek is, amelynek magatartása ad elsősorban jogot az átalakulásnak. Ez a másik Németország készül az Umschwung első éveiben és ez a készüllet, szellemi szervezkedési izgalom valójában a német irodalom 1933 januárjától a tegnapi és — a maig.

Az igazolás lázában egyelőre a világnézeti alapot keresték, a hagyó-

mány jóváhagyását. Az irodalom elsősorban iskolai, a könyvek kézikönyvek és a tanulság csak másodsorban szellemi, mindenekelőtt azonban öntudati ebben az időben. Faji öntudati képzést szolgál az irodalom, és a könyvek szelleme a faj szellemét jelenti. Messze van még az élettől, a szó szorosabb értelmében vett mai német élettől. Visszahajlanak a multba, az igazolást átcsempézik a történelembe, amint a rohamosztágyosokat és a szövetségi lélek harcos dalait belopták a középkori szentek és gótikus házak közé, Nürnbergbe. Hatásos jelkép ez, a folytonosságról beszélgetnek vele, amely megadja a méltó utódot, a vérbeli leszármazottat a soktornyú, kispolgári áhítatú, multbeli hangulatú városnak, a Párt jelenlegi fővárosának.

Ezt az érzékcsalódást, a távlatok és távolságok csalóka összejátszását akarja elhithetni az irodalom is. Mindenesetre igénytelenül és első tévedéséhez híven: a népet, a *tömeget* akarja szolgálni, azt a réteget, melyben a kapcsolatok felismerése természetesebb és valószínűbb és amely eredetileg is kirobbantotta a gondolatot. S ennek a gondolatnak csak mai útját könnyű figyelni, születését nehéz már pontosan látni, annyira önkénytelen és kézenfekvő, különösebb följegyzésre méltatlan volt. Ez a gondolat pedig maga a nemzeti szocializmus. Százával születnek a történelmi igazolásra és öntudati erősítésre a német mitológiai könyvek, hősi énekek a népszerűbb prózába ágyazottan, az ismert történelmi események célzatos tálalásban. «Deutsche Heldensagen» a legkaposabb könyvcím és csak a cím változik, a tartalom mindig ugyanaz marad: az őstörténet alkalmazása mai nyelvre, finnyásabb mai idegrendszerre a mozgalom gyámsága alatt. És legtöbbször még az időszertü jelennel is keveredik. Szinte két történelem fut bennük, akár egybeolvasztott párhuzamos életrajzok a multból és jelenből: az elmerült idők homályos, alkalmazható életü sárkányölőinek meg bárdjainak és a mozgalom népszerű hőseinek élete. És a mult mitológiájával egyidőben megszületik — érdekes és figyelemreméltó mellékága a regényes életrajznak — a mai hősök irányzatos élü életrajz-irodalma, a huszadik század német mitológiája. Kik ezek a népszerű hősök, akik a nép szívében király-párjai Siegfriednek, Dietrichnek és az észak számtalan s névtelen hősének? Egy hitvalló német katona: Leo Schlageter. Egy zavaros életü induló-költő: Horst Wessel. Egy hősi repülőtiszt: von Richthofen. Ezek a halottak, és ott vannak a szerencsésebb élők: Adolf Hitler, aki maga írja meg az új Németország szentkönyvét, törvénygyűjteményét és hagiografiáját; Göring, a testes és erőszakos katona; Roehm, a forradalom Demokratese, a bárdolatlan és nőies hős; Goebbels, a forradalom ironikususa, a tuskólábú Voltaire; és a többi: a kemény Hess, a kettős szerepü Blomberg, a rebellis Heines. Kicsik és nagyok, a hatalom árnyékában, megváltók és árulók. Az arcképcsarnok egyre bővül és egyre változik. A kezdeti évek legnépszerűbb alakjai (az egyetlen vetélytárs a Vezér mellett): a boldogtalan sorsú és tisztátalan életü Roehm kapitány, és természetesen Hitler, akinek könyve kelendőbb a bibliánál és aki a könyvolvasó és könyvből hívó protestáns német tömeg bálványá. Mindez azonban nagyon kevésé irodalom még. Legtöbbjük alá- zatos és könnyűkezü tétovázás az átlátszó, tüntetően világos allegória és a szembe-magasztalás között. Az életrajzok száma pedig egyre nő, és arcképcsarnok szélesedik, lassanként minden réteg képviselteti magát benne és talán először történik, hogy az örök-Siegfried helyére pénzember kerül és a finandális érdekem hőse társul a vér és erőszak népszerűbb hőseivel: megírják Hjalmar Schacht életét-is. És a kör bezárul.

Ennek az első időnek iratlan és kiadatlan jelszava a *mennyiség*. Egyre többet és egyre nagyobb mennyiséget a tömeg számára és most kivételesen az intellektuellek gyanakvó rétegének vakítására. Mert a láz elragadta legtöbbjüket és az igazi ellenzék ma az a számottevő kör, mely Stresemann és Brüning, egyszóval az európai németiség és a katolicizmus körül áll. Annak a megelőző kornak ízlése csak egyet ismert el mérvadóknak — és ez aztán mentett sok minden hiányt és hibát — : az *igényességet*. A nemzeti szocializmus megelőző évek termése nem volt túlságosan biztató, a «második birodalom» szellemisége jó talaj volt az epigonok számára, s akik benne újak föltűntek, hajlandóságukkal a jövő felé húztak és ma első helyen állnak. De ennek az értékben gyenge és szürke termésnek nagy ereje volt példátlan igényessége. A nagy célok irodalma volt ez, a hatalmas szellemi álmoké, egy Varázshegy nagyszabású komplexuma és egy Maurizius-ügy sűrű, fojtó, de ugyanakkor levegőben lógó problematikája voltak az «eszmények» csúcsteljesítményei. És ezt a «varázshegyet» mászták meg az epigonok, céljuk abban a magasban rejtőzött. És végeredményben van-e csodálatosabb, de egyben riasztóbb cél, van-e szebb, de meddőbb szellemi légkör ennél? A nagy erkölcsi fogalmak küzdőterén dolgoztak, egyetlen műveket írtak, mindig a teljesség betelthetetlen vágyával, de az utódok gyengeségének jegyében. — A harmadik birodalomban kisebbek lesznek a célok, megelégszenek a zavar-talanul emészthető fogalmakkal és legmagasabb eszményük : a hős, a test kemény férfია, az izmos díjbirkózó, lobogó germán sörénnyel és nyershúst tépő férfiassággal. A hősiesség csodálatos erkölcsi fogalom lesz és aki ezt közelíti meg, — csatát nyer az új ízlésben. Más igény alig van, igazi igényesség pedig egyáltalában nincs. Egy a lényeges : a *német* mondanivaló. Szellembb korok aggodalmaskodó miértje, hogyanja, minden ami a megírászt jelenti, a modor árnyalatnyi szépségeit, a finom stílus-távlatokat, a szó csendülő zenéjét, a forma hibátlan alakítását, mely mint magház veszi körül simán és zártan a mondanivaló lelkét, — harmadrendű valami, akadékoskodó bibelődés. Hitler «Mein Kampf»-ja póriás és kemény nyelvű, csak nagyon távolról írói teljesítmény, egyszerű és kertes nélküli, mint egy vezényszó, homályos és zavaros, mint egy végnélküli káromkodás. Az utca nyelve ez a papiroson, sörházak és söntések középkorai sűrű, testileg érezhető nyelve. Nincs alakítója és gazdája, csak írója. Borzas sörény, borbély-fésű nélkül. Lényege az, amit mond, a többi mellékes. Az életrajzok raja diákos fogalmazvány, mindenütt leskelődik belőle a célzatosság, nincs benne keresettség, csak féktelen rajongás és közönséges köpködés. Nyíltak és félreérthetetlenek, mint a palánkok ordenáré szövegei. Ha stílushoz menekülnek és adnak a «hogyan» rejtélyes parancsára, úgy idéznek a vezetők és vezérek jelszó-gyűjteményéből, mint a középiskolás Széchenyi népszerű mondataiból és elfelejtik, hogy ami igaz és hatásos, nem szép is ugyanakkor. A múgond lényegtelen, a termelés siettet és a forradalom első két évében talán több a hős, mint az író, aki rendbeszedné életüket. Az allegóriák paraszti költészete nemcsak a kézikönyvek veszélytelenebb területén tűnik föl, hanem a színpadon is. Cirkusz ez, a késedelmeskedő kenyer helyett. Egy ismeretlen, soknevű darabszerkesztő Wasa Gusztáv életét alkalmazza Hitlerhez, tele-tűzdelve közölnivalóját időszerűséggel és megteremti könnyűszerrel a második hitleri év legnépszerűbb műsordarabját. Az allegória hangosan és egyetlen modorban beszél a jelenről. A bonyolultabb műfaj, az írói mesterkedés így lesz tehát egy nagyon igénytelen törekvés követe. És az igénytelenség,

a gyorsforraló munka meglátszik mindenütt, ahol az író megejtí az «irodalom». Hanns Heinz Ewers alkalmazkodó buzgósággal fölcseréli palánk-írói plajbászát a nemzet lelkiismeretének gyasztintás tollával és balladát ír regényben Horst Wesselről. De az irodalom most sem sikerül és nem sikerül Hanns Johstnak sem, aki Schlageter drámáját írja meg hivatalos ihlettel, és nem sikerül a jóhiszemű Hanns Schwarznak sem, aki veszélyes árnyakkal és bosszúálló kísértetekkel küzd, amikor Schiller és Ferdinand Bruckner után az angol Erzsébetről ír — allegóriát. Ez az időszak még csak közepes alkotásokat sem enged világra, csak és egyedül jelentékteleneket. De végeredményben ez az útja a forradalom igazolásának és tisztázásának, a népi mozgalom erősítésének. Iskola ez, mintha hegedűn gyakorolna valaki, művészietlen és semmis skálákat, bonyolult fogásokat, mintha a hegedű hasára koppintgatna és zengését figyelné, a hangszer teherbírását lesné és titokzatosan intene: a szonáta, a hangok isteni hangversenye most kezdődik. Az új hang próbája ez az «irodalom» is, a mennyiséggel kísérleteznek, egy állandóan időszerű kérdést vetnek vele föl: van-e közönsége az új irodalomnak? Megérti-e célját a tömeg, befogadja-e az elit, amely mást vár? És persze mást vár a mozgalom is. Az első évek írói egyre jobban leszorulnak, odakerülnek ahol a helyük és munkájuk a párt propagandájának eszköze lesz, toborzó szekerek makulatúra-anyaga, makacs ellenforradalmárok térítő-írata, gyűlések hitvitai tápláléka, gyerekek nemzeti öntudatának erősítője. És a mennyiség mámorából egyre követelőbben emelkedik ki az igényesség vágya. És írói igényesség ez is, ha más is már, mint a megelőző időszaké. De igazi lényegében éppannyira komoly és éppannyira termékeny.

Goebbels, ez az irónikus, zseniális műkedvelő fogalmazza meg az igényesség programját. A fogalmazás nem tűr ellenkezést és a következő: «A művészet ihletője a tudás, nem pedig az akarat. Mert a művészet külső megkülönböztetője csak a képesség lehet. Ezért tehát senki se gondolja, hogy elég a jószándék. Jószándék is kell, törvényeivel azonban nem igazíthatja magához a művészetet». Ez az irányító elv jó iskolára vall, érzik belőle Stefan George eszmei köre, ahonnan Goebbels sikamlós politikai pályájára elindult. Mindenesetre azonban sokáig mégcsak mizsi és kilátástalan törekvés. Egyelőre megelégszenek a hősökkel, a krajcáros igényekkel, gyűlések ponyváival és erőszakos szellemi hódítással. Mindaz, amit Goebbels elve jelent, — egyelőre papíron van csak meg és még semmi sem történt az intellektuell réteg meghódítására, amely beolvadt ugyan a Párt eszméi és eszményei közé, belsejében azonban bizalmatlan és türelmetlen. Ekkor kapnak új divatra a Heimatsdichterek. A német föld és német erények hívői és szószólói ők, akik szándék nélkül, éppen a Goebbels-féle rejtett és egyetlen meggyőződésből ragaszkodtak a német földhöz, a jellegzetesen német eszményekhez és keresték azt, amit a késői utód Walter Bauer olyan egyszerűen és keresetlenül nevének nevezett egyik regénye címében: Das Herz der Erde. A föld szívét egyszóval, a német lét és német élet lényegét. Náluk az igazi ihlető valóban a tudás, a született, belső kényszerből, a hivatás eltörölhetetlen bélyege alatt dolgozó író egyetlen ihletője. Előttük keveset számított a jószándék, nem dolgoztak még akaratlanul sem politikai irány számára, hanem adták azt, amit adhattak: német légkört, német tájakat, német embereket, német eseményeket. Közönségük kezdettől fogva megvolt és éppen azok, akikből a mozgalom kisarjadt, a «heimliches Deutschland», az irodalmat pártoló és saját izlésére alakító intellektuell réteg alatt — akiknek

ízlését legteljesebben S. Fischer, a kitűnő és történeti szerepű kiadó ismerte föl és elégítette ki — a *másik* Németország, amely Schiller jegyében alakult, szemben a Goethe weimari szellemének másik, páros jegye alatt alakuló réteggel. Ennek a közönségnek — legjobb nevük talán a «nemzeti» németek — is megvoltak a maga írói, értékben sem kisebbek: — Anette Droste-Hülshoff, Luise François, Wilhelm Raabe, Ernst Wiechert, Richarda Huch, Felix Dahn —, egészen a nagy hármas (Thomas Mann, Jakob Wassermann, Gerhart Hauptmann) kortársaiig. Ezek közt is a legjelentősebbek: az egyenértékű Hermann Stehr, Hermann Löns, Joseph Ponten, Clara Viebig, Ina Seidel, Karl Hauptmann és a többi számtalan. Ezeknek indult meg most a hivatalos értékelése s az új Németország egyszerre kettős feladatra tartotta őket alkalmasnak: megteremteni egyrészt a multat, az új eszmények irodalmának hátterét, másrészt pedig kielégíteni a pillanatnyi szükségét. Valamennyien jó, de homályos nevek voltak addig a szellem igényesebb köreiben, most igazi szerepüket kapták meg: az élen irányíthatták a német szellemi életet, lehettek tanulság és példa az írók és a közönség szemében, a mozgalom előtt pedig színvonalas igazolás, röpiratok és helyi célokat szolgáló irományok, vásári példányszám-rekorderek mellett az: *irodalom*. A bűvös szó, melyre a németek Goethe óta olyan érzékenyen figyelnek föl, s amely többet elégít ki, mint pillanatnyi szükségét, hanem az a fogalom is lehet a szellemi ellenzék és a behódolt kényszer-hívók szemében, aminek a németek mindig szerették látni az irodalmat: hatalom, a meggyőzés egyetlen eszköze.

Thomas Mann németsége rettenetes kényszer, alvilági erő, több mint vér: egyetlen életforma, a polgárság, az örök-erős német polgárság lehúzó hinárja. Gyanakvó vele szemben, küzd ellene a weimari testvér fegyvereivel és amikor legerősebben hiszi, hogy föléje kerekedett, veszi csak észre önmagán a németség áruló jegyeit, eltörölhetetlen nyomait. Ez azonban nemcsak Thomas Mannra vall rá, hanem körének valamennyi tagjára. A másik Németország németsége ezzel szemben nem kényszer, hanem erkölcsi hatalom. A Heimatsdichter hívő, — nemcsak fajtája, hanem Isten felé is: a német katolikus és protestáns irodalom legjelentősebb alakjai közülük valók. A Heimatsdichter egyetlen célja a németség. Ebben él és ebben oldódik föl. Kortársai egyének és egyedül vannak a világgal szemben, — ők a közösség emberei, a nagy egységé, melynek egy a vérkeringése, ugyanazok öntudatlan ráhibázásai, névtelen ingerei. Szinte csak együttesen hatnak, jelentőségük is együttesükben van. Az eszményi kollektív irodalom ők, közösségi jegyük azonban nem átlátszó és egyértelmű, hanem bonyolult és ezerágú. Egy hang beszél valamennyiükből, csak a német földgömb tájai változnak, az életszemlélet katolikus vagy protestáns színei változtatnak. És egy a felelősség érzése is, a számvetés helyzetükkel, ez a csodálatosan mély és éber lelkiismeretű hazafiság. Hazafiságuk, német felelősségérzetük leszáll a mindennap oldottabb kérdései közé, befurakodik az idillbe és átszínesíti. A Heimatsdichterek irodalma a halhatatlan német idillt tükrözi, a Hermann und Dorothea tárgyilagosan érzelmes, szinte férfias idilljét, és legtöbb alkotásuk «dändliches Gedicht», ahogy a kétfelé rokonszenvező Gerhart Hauptmann a maga családi hőskölteményét nevezi. Az idillben a kötöttség szelleme érvényesül, valami protestáns szigor. Védangyalai a bennük rejtőző életformának: a *törvény* és a *szabály*. Jellegetesen német törvények ezek, valami mitológikus íz érződik belőlük és valójában a környezet — szakadékos hegyek, kerek

tölggyerdők, síma dűnák, lombos völgyek — kényszeríti beléjük. A természet mitikus és sokban pogány kegyetlensége ez a boldog életben, a hatalmas táji egység védekezése a külső erőszak ellen. Mennyire gyakori motívum ezért náluk a bosszúálló természet, a föld elemi haragja! Észak természetközeli keménysége, a germán mitoszok vérengző lelke kísért és zavarja meg a jámbor keresztény idillt, az Istenben boldog emberek ésményi életét, a polgári szerep érzelmes légységát, a lelkek békéjének egyensúlyát. De érdekes véletlen, hogy a szellemibb kortársakat éppen — a keresztény idill zavarta meg. A málé édességét látták csak, az ismétlődő giccsset, a senyvedő érzelmeket, a szórakoztató irodalom alkati és messziről kiáltó jegyeit. És nem vették észre a lényegét, a pogány férfiasságot, a természet talányos szerepét, és elhaladtak értetlenül a kettő érdekes, egyénien német ízű egybeolvadása mellett. A Heimatsdichterek pedig leszorultak a paplakokba, kisvárosi kölcsönkönyvtárak tiszta polcaira, elemi iskolai igazgatók jutalomkönyvfiókjaiba. Követőjük a maga izgalomtalan egyszerűségével, sértő problémátlanságával a rózsaszínű Courts-Mahler lett és társai, a többi kútmérgező, olcsó és hazug álmok ügynökei: Eschtruth, Lehne, Pannhuys, Zobeltitz és még egy sereg szépnevű, érdekteienséggel bélelt szórakoztató.

Goebbels vágyát az íróról, pillanatnyilag a Heimatsdichterek szolgálták ki. Ez a németiség, a maga elemi pogányságával és döntő kereszténységével a legszebb valóság és pontosan megfelel a mozgalom magasabb irodalompolitikai céljainak is. A mozgalom elve a közösség szolgálata, a kereszténység «elészakiasítása» és a családiasság erényeinek kiszélesítése. Amikor tehát a Heimatsdichtereket elővették a felejtésből, az új Németország íróinak is példát adtak. Nemcsak életfelfogásból és németiségből, hanem írói stílusból is. A német nyelv második tizenhatodik századának kezdetén jól jött ez a példa. Luther német bibliájának párja, Hitler német önvallomása a másik «Isten országáról» új írói modort vezetett be. A tizenhatodik század vas-nyelve, igékben és erős jelzőkben bő stílusa támadt föl az új írókban, akik azonban már nem a mozgalom subája alól kerültek ki, hanem elsősorban az irodalomból. Innen való még Hanns Heinz Ewers is, aki az új irodalom munkálásával vezekel egész írói pályájáért, innen való Hanns Johst, ez a gyengéd költő, innen való Hanns Schwarz, a kitűnő drámaíró, akiken elsősorban maradt meg a párt jelvénye, mint az íróinál is erősebb fölkenység. Eleinte nyílt propagandát szolgálnak. Johst színműben igazolja a mozgalmat. Ewers kétes és indulatos regényben, Schwarz lüktető versekben. De a mozgalom — és az irodalom — mindjobban távolodik tőlük, Johstot például, a berlini drámai színház dramaturgját magárahagyják németiségével, hogy ebből az igazi tartalékból írja meg Thomas Paine drámáját. Goebbels erőszakos térítése is alábbhagy, a jelszavak a szellemi téren halaványulnak és csak Rosenberg meg Strasser kíméletlen körében nyílik még tüntető színekben a hivatalos irodalom. A mozgalom zászlóvivői és a mult szakállas, más-érdemű igazolói után megjelenik a forradalom előtti utolsó években feltört íróréteg, amely közvetlenül származik a Heimatsdichterektől és az új Németországot, a várt másik Németországot mutatja meg. És most már nem hivatalosan, hanem írói eszközökkel, a nagy német szellemi mult rozsdátlan vértzetében. Kik voltak ezek a mozgalom diadala előtt? Könyveik tanuskodnak róla.

Az északi németiség, a Wasserkante, Keletporoszország és a keleti tengerek szigetvilágának írója, Manfred *Hausmann*, és körének — táji kör

ez — vezére. Hausmann elsősorban novellista. Van benne valami Knut Hamsun lágy, elmosódó hangulataiból és erélyes, nem engedő meggyőződéseiből. Novella-hőse az örök Lampioon, a vándor és bujdosó, afféle északi szegénylegény, egy Till Eulenspiegel mai unokája, erősen szelíd változatban. Lampioon ürügy arra, hogy körülötte kinyíljon Németország, álomszerű tájaival, fanyar hangulataival. Sohasem az esemény, a szavak mondánivalója a fontos novelláiban, hanem mindig a hangulat, a szelid kétségbeesés, a végtelen reménytelenség, amelyet a változó, csodálatos színekben megjelenített német vidék emel ki, húz alá. Költészet ez, a próza minden műfaji igénye nélkül. Regényei nyúlfarknyi elbeszélések s az esemény csak halvány utalásokban jelenik meg benne. — Siegfried von *Vege sack* az új Németország első megtértje. Jelentéktelen kötetek után a német irredenta legerősebb tehetségű írója lesz. Nem epikus és nem is mindenben önálló. Thomas Mann felejthetetlen Buddenbrooksa az ihletője, ennek a nyomát érezni balti trilógiáján. De a polgári ernyedtséget és eliteltséget nála a porosz junkerek családi fáradtsága, halálraitéltsege váltja föl. Trilógiáján a ködös balti táj, a hazától messze szakadt oroszországi németiség fájdalma vonul végig. — Az északi németiség, de most már a nagyvárosi proletár, írója Hans *Fallada* is. Írói modorban, regényszerkesztésben, a thomas manni nagyregény-iskola tanítványa, kedélyvilága, fanyar derűje és erős német vérmérséklete azonban már Wilhelm Raabe berlini érzelmességű, szomorú kedélyességű regényei mellé helyezi könyveit. Hőse a kispolgár, esett és boldogtalan figura, örökös küzdelemben a világgal, az életkörülményekkel és az — idővel. Nem tud hős lenni az Életben, csak a saját maga parányi életében, de van hite és ez a hit emel, gyógyít. — Ernst *Penzoldt* a játék rabja, a csodás és földhözköltött mesé, a kispolgári német hagyományok ironikus bűvésze. Valóság nála csak a táj, a légkör, minden más valami furcsa keveréke az álomnak és a drasztikus mindennapnak. Legtöbbet ad talán valamennyiük között a megírásra. Utolsó regénye, a *Kleiner Erdenwurm*, a bonyolult mesterkedés és a fájdalmas líra különös találkozása. A modern angolok törekvése tükrözik benne. Elveti az időt, multat és jövőt kever, nem törődik a térrel és az élet szabályos fordulataival. — A déli Németország írói erősebben őrzik a népi vonásokat. Nemcsak a táj rajzában, hangulatokban, hanem a külsőségekben is. Ők a szó szigorúbb értelmében vett «népiesek». Hősük a falu, hőseik a falusiak, ihletőjük a táj, a környezet. Richard *Billinger* alpesi színművei, egy bővérű, erős szenvedélyű és gyermeki hitű egyéniség érdekes emlékei a német színpad megváltására jöttek a harmincas évek elején. Babona és véres valóság minden darabja, misztikus népi szokások, kegyetlen természeti hatalmak befolyásolják alakjait. Verseiben is a természet éli különös életét, a kiszámíthatatlan villószik sejtelmes és gyakran érthetetlen soraiban. Máskor a búcsújárások szenténekeinek hangján, az ösztönösen katolikus költő nagyszabású hitéről tanuskodik. — Karl Heinrich *Waggerl* a regényben adja ugyanezeket az alpesi hangulatokat. Babonásságát azonban erős katolikus hite nyomja el. Míg *Billinger* Rauhachtjában például a babona és a vallás keveredik szétválaszthatatlanul, addig *Waggerl* az egyházi év színes eseményeit mondja el a hegyek világában és az életet elsősorban a hit felől nézi. Németsege is világosabb, s erősebb szociális távolságot fog be. — Georg *Britting* egy lépéssel mögöttük áll. Műfaja a kötetlen vers, a szinte ritmusra fogott próza. Hangulatai *Billinger*re emlékeztetnek, de *Billinger* erős férfiaság nélkül. — És ott van körülöttük a többi is, aki átkerült két korszak

határán, többé-kevésbé sebekkel: a kedves mesélő Rudolf G. *Binding*, a sűrű képzeletű, középkori nyelvű Ervin Guido *Kolbenheyer*, a bécsiiesen érzelmes Alexander *Lernet-Holenia*, az északi mítoszon nevelkedett Hans Friedrich *Blunck*, a széles epikájú, ujságírói erényekben gazdag Ernst von *Salomon*, az előkelő hűvösségű, tartózkodó junker-nőtípus Mechtilde *Lichnovsky*, a pszichoanalízis és az angol elbeszélők higgadt, mérsékelt képzeletű követője W. E. *Süskind*, a berlini bulvárhang átmentője Josef *Frank*, a provinciális hangulatú, fejlődő Ernst *Wurm*, a finom női érzékenységgű Joe *Lederer*, a szenvedélyes hitű Georg *Rendl* és még annyian az élről vagy a második sorból. Nem egységes arcvonal és nemcsak az ellentétes hangulatú német tájak választják külön őket. Van köztük nagyvárosi proletár és misztikus keresztény, egyik lábbal a földön, másikkal a földöntúliban. Egyikük rejtett rétegeket fölkaparó freudista, másikkuk hans sachs-i népies, könnyed közönségességgel és földhöztapadt költészettel. Némelyik északi álmodó, másikkuk a földön keresi egyedül birodalmát, s a táj, a német föld nem külső kísérő, titkos ihlető, hanem élő-eleven szereplő írásaiban. Az utánpótlás, az alakuló nemzeti irodalom szemmel láthatóan nem követ egy kóttát. Oszlik és helyezkedik, s zökkenő nélkül akarja átvenni annak az irodalomnak a helyét, amely nincs párthoz kötve, amelynek nem kenyere a politika. És amely végeredményben egyedül jogosult arra, hogy irodalomnak nevezze.

Ezek a nevek és ezek az irodalmi események a *másik* Németországot jelentik. Agitáció és igazolás után az alkotás és szellem idegenből még láthatatlan Németországot, mely elrejtőzik a zaj elől, nem jelez kifelé, de bent biztos alap, határozott támasz. Kint, az európai közvélemény előtt csak az egyik Németország él egyelőre tovább, a politika izgalmas és vegyesen jó vagy rosszakarató színpadán. Ha eleinte döntő volt a mennyiség, most lassan újra jogot kap az igényesség. Az írótól már nem kívánnak hordó-politikát, népgyűlési vitaanyagot, koncot a forradalmi indulatoknak. De kívánnak belső politikumot, a felelősség köteles vészjeleit. És ez a politikum, ennek a felelősségnek érzése köti őket össze, ez adja meg föllépésüknek az egységes szint. Korszakok határán élnek, a nép akarata — és talán saját vágyuk is — bárdokat akar. Siratókat, ha siratni kell, ujjongókat, ha ujjongani. Ezt a nemzeti akaratot szolgálják minden sorukkal és talán ebben lesznek nagyok, ebben ismeri el és menti föl őket a higgadtabb közvélemény.

KEDVESEM ELŐTTEM.

Eősze S. András.

*Kedvesem előtttem:
komor fenyő előtt
édes mandulafa
virágzik.*

*A felhőt a napról
szellőcske hessegi,
árnyékát szememről
kedvesem.*

*Szegénység szomorít
miatta; kedvesem
szomorú kedvemet
látja csak.*

*De alig elhesseg
egyét, már másik jő,
bujócskáz az idő,
szomorúbb. —*